

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15875214>

Axmedov Akmal Yusufovich

Farg'ona davlat universiteti o'qituvchisi

e-mail:akmal0086ahmedov@gmail.com

Sayidumarova Zarnigor Farxodjon qizi

Pedagogika yo'nalishi 3-kurs talabasi

zarnigorsherqoziyeva@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada zamonaviy ta'lim tizimida talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari, metodologiyasi va amaliy vositalari tahlil etilgan. Pedagogik amaliyot va psixologik mashg'ulotlar orqali talabalarni muloqotga tayyorlash, rolli o'yinlar yordamida muammoli vaziyatlarni hal qilish, dialog va polilog asosida o'qitishning samaradorligi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *kommunikativ kompetensiya, kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv, pedagogik mahorat, rolli o'yinlar, muloqot texnologiyalari, interaktiv ta'lim, kasbiy tayyorgarlik*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi shunchaki bilim berishni emas, balki shaxsiy va kasbiy kompetentliklarni shakllantirishni ham ko'zda tutadi. Jumladan, kommunikativ kompetentlik — ya'ni o'z fikrini aniq va ravon ifoda etish, tinglash, fikr almashish va muammoli vaziyatlarni muloqot orqali hal eta olish — talaba shaxsining mustahkam poydevoridir. Bu borada pedagogning faoliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Pedagog nafaqat bilim manbai, balki muloqot madaniyatining namunasidir. Shu maqolada pedagogning ushbu kompetentlikni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ta'lim prinsipining bir qismi sifatida kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv g'oyalari quyidagi olimlarning ishlarida ko'rib chiqiladi: A.M.Aronov, A.V.Barannikov, A.G.Bermus, V.A.Bolotov, I.A.Zimnyaya, G.B.Golub, V.V.Kraevskiy, O.E.Lebedev, M.V.Ryjakov, Yu.G.Tatur, I.D.Frumin, A.V.Xutorskoy, O.V.Churakova, M.A.Choshanov, P.G.Shchedrovitskiy va boshqalar.

Ta'lim tizimida kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuvni ko'rib chiqishda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini ajratish zarur. Muammo bo'yicha o'rganilgan ishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalariga nisbatan aniq tushuncha yo'q, ular ko'pincha bir kontekstda qo'llaniladi. A.G.Bermus fikricha: "Kompetentlik – bu shaxsiy, predmetga oid va instrumental xususiyatlar va komponentlarni integratsiyalovchi tizimli

birlikdir.”M.A.Choshanov kompetentlikni “faqat bilimga ega bo’lish emas, balki ularni yangilash va konkret sharoitda qo’llashga doimiy intilish” deb hisoblaydi.A.M.Aronov kompetentlikni “mutaxassisning ma’lum faoliyatga kirishishga tayyorligi” deb ta’riflaydi, P.G.Shchedrovitskiy esa uni kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarlik atributi sifatida ko’radi.O.E.Lebedev kompetentlikni “noaniqlik sharoitida harakat qilish qobiliyati” deb ta’riflaydi.I.A.Zimnyaya esa “kompetentlik – bu bilimlarga asoslangan, intellektual va shaxsiy xususiyatlarga bog’liq bo’lgan insonning ijtimoiy-kasbiy hayotiy faoliyat tajribasi” deb hisoblaydi.A.V.Xutorskoy “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarini ajratgan holda quyidagi ta’riflarni taklif qiladi:

- Kompetensiya – bu muayyan predmetlar va jarayonlar doirasiga nisbatan belgilab berilgan va ularga nisbatan sifatli, mahsuldor faoliyat uchun zarur bo’lgan shaxsiy sifatlarning (bilim, ko’nikma, malaka, faoliyat usullari) majmui.

- Kompetentlik – bu kompetensiyaga ega bo’lish, shaxsning unga va faoliyat predmetiga shaxsiy munosabatini o’z ichiga oladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Bitiruvchilar tayyorgarlik darajasiga qo’yilgan talablar nuqtai nazaridan ta’lim kompetensiyalari “talabalarning tayyorgarlik sifati integrallangan xarakteristikalar bo’lib, ular ma’lum bir fanlararo masalalar doirasida bilimlar, ko’nikmalar va faoliyat usullarining maqsadli ongli qo’llanilish qobiliyati bilan bog’liqdir” (A.V.Xutorskoy).

Kommunikativ kompetensiya – har qanday hayot sohasida insonning amaliy faoliyati asosi. Bu shaxsning individual xususiyati sifatida emas, balki uning shakllanganligi muloqot jarayonida namoyon bo’ladi. Maktab o’qituvchilarining faoliyatida kommunikativ kompetensiyalar rolini birinchi darajali va dolzarb deb hisoblash kerak. Talabalar maktablardagi pedagogik amaliyot natijalarini tahlil qilganda, quyidagilar e’tiborga olinadi: shaxsiy lug’at zahirasining kamayishi, pedagogik atamalar va tushunchalardan yetarli darajada foydalanmaslik, bolalar va ularning ota-onalari bilan sifatli aloqaga kirishish va uni saqlab qolish qobiliyatining yetishmasligi, maktab o’quvchilari bilan erkin va ixtiyoriy muloqotda qiynalish, ota-onalar yig’ilishida omma oldida nutq so’zlashda ortiqcha xavotir va so’z topishda qiynalish.

Shu sababli pedagogik darslarida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish muammosiga alohida e’tibor beriladi.

Talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish o’quvchilar bilan shaxslararo muloqotni amalga oshirishga qobiliyat va tayyorgarlikni shakllantirishga, maktab o’quvchilari bilan kontaktga kirishish ko’nikmalarini, ota-onalar bilan muloqot jarayonida o’z nuqtai nazarini ifodalash, suhbatdosh fikrini tinglash, eshitish va tushunish, bahs-munozaralar olib borish, bevosita vaziyatda kommunikativ vazifalarni hal qilish ko’nikmalarini shakllantirishga yo’naltirilgan.

Pedagogika fanining darslarida olib boriladigan ishning afzalliklaridan biri — “Pedagogik mahorat” bo’limidagi mavzularni o’rganish bo’lib, unda talabalarda o’qituvchilik kasbining muhim jihatlari, shaxsiy va kasbiy sifatlar, ta’lim berishdagi samarali

usullar, muloqot ko'nikmalari va tarbiyaviy yondashuvlar keng qamrovli tarzda o'rganiladi. Bu bo'lim orqali talabalar o'zlarining pedagogik mahoratini rivojlantiradilar, o'quvchilarga ta'sir qiluvchi metodlarni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar, shuningdek, o'qituvchi sifatida o'ziga xos pozitsiyasini shakllantiradilar. Talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish – bu o'quv mashg'ulotlarida va pedagogik amaliyotlarda muloqot tajribasining rivojlanishi bo'lib, talabalar o'zaro va pedagog bilan bevosita muloqot sharoitida shakllanadi va faollashadi. Pedagogika darslarida kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish jarayonida yetakchi texnologiyalar – kommunikativ texnologiyalar va interaktiv o'qitish texnologiyalaridir. Kommunikativ texnologiyalardan foydalanishda yetakchi o'qitish usuli – muloqot, dialog va polilogda o'qitishdir. Pedagogika darslarida ko'pincha “Zebra”, “Karusel”, “Sinkveyn” metodlari qo'llaniladi. Pedagogik rolli o'yinlardan foydalanish talabalarning kommunikativ kompetensiya darajasini aniqlashga imkon beradi, bu quyidagilarda ifodalanadi: maktab o'quvchilari muammosini to'g'ri aniqlash, nizoli vaziyatni hal qilish bo'yicha o'z yechimini taklif etish, ota-onalar bilan maslahat o'tkazish va ijobiy muloqotni tashkil eta olish qobiliyatida. Bu usullar talabalar pedagogik amaliyot jarayonida o'z kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish va mustahkamlash uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Talabalar rolli o'yinlar orqali turli ijtimoiy va pedagogik holatlarni modellashtiradilar, bunda:

- bolalarning psixologik muammolarini aniqlashni o'rganadilar;
- nizolarni hal qilishda konstruktiv yondashuvni ishlab chiqadilar;
- ota-onalar bilan professional muloqot olib borish qobiliyatini rivojlantiradilar;
- jamoa ichida samarali hamkorlikni shakllantiradilar;
- o'z fikrini aniq va lo'nda ifodalashni, faol tinglash va empatiya ko'rsatishni amaliyotda sinab ko'radilar.

Bunday mashg'ulotlar natijasida talabalar:

- ☑ muloqot qilishga bo'lgan ishonchini oshiradilar,
- ☑ omma oldida nutq so'zlash qo'rquvini yengadilar,
- ☑ kasbiy faoliyatga tayyorgarlik darajasini oshiradilar.

XULOSA

Talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ta'limda kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv asosida kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning metodologik va amaliy jihatlari ko'rib chiqildi. Pedagogik texnologiyalar, rolli o'yinlar, interaktiv metodlar orqali talabalar muloqot qilish, fikr bildirish, tinglash va muammoli vaziyatni hal qilish kabi ko'nikmalarni amaliyotda shakllantiradilar. Bu esa ularning kasbiy, shaxsiy va ijtimoiy jihatdan yetuk pedagog sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

- 1.А.В. Хуторской. Компетентностный подход в современном образовании. – Москва: Наука, 2003.
- 2.И.А. Зимняя. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. – Москва: Исследования образования, 2006.
- 3.О.Е. Лебедев. Образование для общества: подходы и технологии. – Санкт-Петербург, 2004.
- 4.М.А. Чошанов. Теория и практика компетентностного подхода. – Москва, 2007.
- 5.А.Г. Бермус. Компетентность как основа профессионализма. – Образование и наука, №2, 2005.
- 6.П.Г. Щедровицкий. Педагогическая компетентность: структура и содержание. – Педагогика, 2001.
7. Т.Н.Аксенова Развитие коммуникативных компетенций у студентов педагогического колледжа в процессе изучения психологии.- Россия, г. Чита,